

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Мухіна Людмила Михайлівна
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського

Новоутворення та протиріччя, котрі виникають у суспільстві дедалі частіше призводять до конфліктів у різноманітних сферах життєдіяльності, зокрема освітянської. Даний етап розвитку нашої держави є сприятливою ситуацією для зростання конкуренції на ринку праці, підвищення рівня соціальних стресів та конфліктів. Результатом цього розвитку суспільства є зростання вимог до здатності особистості протистояти та керувати конфліктами. Це вимагає від сучасного фахівця професійної та конфліктологічної компетентності.

У процесі підготовки сучасних учителів важливою задачею постає формування компетентнісного фахівця, здатного розуміти себе та інших, з розвиненими вміннями та навичками керування та попередження конфлікту.

Сьогодні ми дедалі частіше чуємо про такі явища як: агресія, булінг, мобінг, емоційне та професійне вигорання. Усе це є наслідками несформованої конфліктологічної компетентності особистості, що призводять до виникнення конфліктів, психоемоційного перевантаження, психосоматичних розладів та унеможливають ефективне виконання професійних функцій.

За визначенням О.А. Єрмоєнко, педагогічний конфлікт є формою прояву загострення суб'єк-суб'єктних протиріч, що виникають у результаті професійної та міжособистісної взаємодії учасників навчально-виховного процесу та створює негативний емоційний фон спілкування [2].

Специфіку педагогічних конфліктів І.А. Сорока вбачає в: жорсткій конкуренції; падінні престижу педагогічної професії у суспільстві; негативних наслідках, котрі проявляються у результатах навчання; різниці у соціальному статусі (учитель – учень), чим і визначається їх поведінка в конфлікті; різниці в життєвому досвіді учасників (різна міра відповідальності за помилки при вирішенні конфліктів); високій емоційності; «педагогічному стереотипі» (педагог звик оцінювати інших і йому важко погодитися, що несприятливий розвиток педагогічної ситуації може бути зумовлений його власними особистісно-професійними недоліками); високою особистісною тривожністю педагога (гіперболізація, драматизація подій) [6].

Серед ймовірних причин педагогічних конфліктів варто зазначити: індивідуально-психологічні (здібності, темперамент, характер тощо); низька культура спілкування; гендерні та вікові відмінності; неузгодженість навчально-виховної діяльності, низький рівень компетентності керівника.

А.В. Мудрик вважає, що причини конфліктів в освітніх організаціях можна класифікувати за трьома факторами, що є основою їх виникнення: макрофактори, мезофактори та мікрофактори [5].

Головною причиною конфліктів даного типу є суперечності системи цінностей, світогляду, думок, позицій та установок. Порушення соціальних норм комунікації, руйнування ціннісних орієнтацій – є основою загострення такого конфлікту.

Здатність усвідомлювати власні емоції та розуміти їх, а також здатність усвідомлювати та розуміти емоції інших людей, є одним із ключових факторів, що визначають здатність особистості до конструктивного встановлення, розвитку взаєностосунків та адаптації у суспільстві.

Дана здатність розглядається у межах емоційного інтелекту і є важливою умовою для формування конфліктологічної компетентності. Саме тому, ми вважаємо за доцільне зупинити свою увагу на такому явищі як емоційний інтелект.

J. Mayer, P. Salovey та D. Caruso розглядають емоційний інтелект як підструктуру соціального інтелекту та представляють його як комплекс ментальних здібностей, які сприяють усвідомленню та розумінню емоцій (як власних, так і оточуючих людей). Нездатність розпізнавати та розуміти власні емоції має назву алекситимії [7].

За визначенням Ю.В. Бреус, емоційний інтелект є складним конструктом ментальних здібностей, що пов'язані з оперуванням емоційною інформацією та формуванням емоційного досвіду суб'єкта [1].

Д.В. Люсін пропонує двокомпонентну структуру емоційного інтелекту, яка є відображення змісту даного поняття. На думку автора, емоційний інтелект є міжособистісним (розуміння та управління емоціями інших людей) та внутрішньоособистісним (розуміння та управління власними емоціями) [4].

Підсумовуючи погляди зазначених вчених, ми розуміємо емоційний інтелект як здатність розуміти, пояснювати емоції (власні та оточуючих) та керувати ними для реалізації продуктивної діяльності. Таким чином розпізнавання емоцій призводить до усвідомлення змісту переживань та корекції поведінки. Така здатність є надзвичайно важливою для учителя. Не менш важливою здатністю, що визначає його конфліктологічну компетентність є здатність до асертивної поведінки.

Асертивна поведінка є конструктивним способом міжособистісної взаємодії. Асертивність – це самоствердження через конструктивну діяльність та досягнення майстерності безконфліктного спілкування. Тобто, здатність особистості реалізовувати власні інтереси без шкоди для інтересів інших людей.

Асертивна поведінка є «золотою серединою» між боротьбою (наполегливістю) та уникненням (пристосуванням) у конфлікті. Вона має зв'язок з ціннісними орієнтаціями людини, її спрямованістю, самопізнанням та самореалізацією, емоційною врівноваженістю, рефлексією, самооцінкою. Тому така поведінка сприяє не лише конструктивному вирішенню проблемної ситуації, але й попереджує виникнення конфлікту.

Навички асертивної поведінки є надзвичайно важливими для учителів, особливо для учителів старших класів. Адже, психіка старшокласників є досить емоційно неврівноваженою, що призводить до виникнення проблемних

ситуацій. У таких ситуаціях важливим є прояв терпимості та поваги до учня з боку учителя, що є можливим завдяки асертивній поведінці.

На думку Т.А. Коробкової, саме асертивна поведінка учителя є оптимальним варіантом спілкування учителя з учнями та сприяє формуванню учня як відповідальної, самостійної особистості, яка здатна вирішувати проблемні ситуації [3].

Виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що для розвинутої конфліктологічної компетентності майбутнього учителя важливим є усвідомлення емоцій, можливостей, цінностей. Здатність усвідомлювати, розуміти, пояснювати емоції (як свої, так і інших) та керувати ними реалізовується у межах емоційного інтелекту. Розвинений емоційний інтелект є однією із особливостей конфліктологічної компетентності учителя. Не менш визначною її особливістю є навички асертивної поведінки учителя. Асертивна поведінка є здатністю особистості задовольняти власні інтереси без шкоди для інтересів інших. Саме асертивна поведінка учителя сприяє оптимальному спілкуванню з учнями. Також до психологічних особливостей конфліктологічної компетентності ми відносимо: знання про конфлікт, його види, функції, наслідки; здатність до рефлексії та емпатії; здатність до самопізнання та самосприйняття; особистісну та соціальну зрілість.

Література

1. Бреус Ю. В. Емоційний інтелект як чинник професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій у вищих навчальних закладах: автореф. дисертації ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2015. 20 с.

2. Єрьоменко О. А. Конфліктологічні компетенції в системі «педагог-студент» // «Проблеми інженерно-педагогічної освіти». Харків, 2017, № 54-55. С. 65-71.

3. Коробкова, Т. А. Ассертивность как вид педагогической коммуникации. Н. Новгород: Изд. ВПИ, 2000. 321 с.

4. Люсин Д. В. Современные представления об эмоциональном интеллекте // Социальный интеллект: теория, измерение, исследования / под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. М., 2004. С. 29-36.

5. Мудрик А. В. Социальная педагогика: учеб. для студ. пед. вузов / под ред. В. А. Сластенина. 3-е изд., испр. и доп. М.: Изд. центр «Академия», 2000. 200 с.

6. Сорока І. А. Психологічна профілактика конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу: дисс...кандидата психологічних наук. 19.00.10. Київ. 2015. 256 с.

7. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. R. Emotion intelligence: theory, findings, and implication // Psychological inquiry. 2004. Vol. 15, N 3. p. 197-215.